

EEN GRAF RUIMEN OF BEHOUDEN ?

ARTIKEL 3. OP ZOEK NAAR DE GRAVEN VAN SCHOOLPLAAT-SCHILDERS - VERVOLG

Johan Herman Isings : Hunebedbouwers

een graf ruimen of behouden?

Waarom wordt het ene graf geruimd en blijft het andere behouden?

Dat was de vraag die ik me stelde in het eerste artikel van deze serie. En omdat schoolplaat-schilder Isings de aanleiding was tot deze reeks, bekijk ik in de overige twee artikelen de graven van een aantal collega's van Isings.

Zullen die graven er nog wel zijn?

aanschouwingsonderwijs

Tot de negentiende eeuw bestond het onderwijs vooral uit lezen, schrijven, rekenen en taal. Later ontstond het aanschouwelijk onderwijs met geschiedenis, aardrijkskunde en natuuronderwijs.

Artikel 2 van deze serie ging over een aantal schoolplaat-schilders, die schoolplaten maakten voor de serie 'Het Volle Leven'.

In aflevering 3 gaan we op zoek naar de graven van schilders die platen maakten over geschiedenis, natuurkennis en aardrijkskunde.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS TE GRONINGEN.

SCHOOLPLATEN VOOR DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS,

DOOR

J. W. DE JONGH EN H. WAGENVOORT.

NAAR OORSPRONKELIJKE AQUARELLEN VAN

J. Hoyneck van Papendrecht, Gerard van Hove, J. H. Isings Jr.,
C. Jetses, J. H. Jurrès, W. C. Staring, G. Westerman,
J. J. R. de Wetstein Pfister.

(Grootte 84 bij 110 cM.).

Prijs per plaat met geïllustreerde toelichting f 1,90

Opgeplakt op zwaar carton 2,30

Geïllustreerde toelichting afzonderlijk 0,25

Verschenen de eerste serie:

1. De Romeinen in ons land. (Een nederzetting bij een vesting).
2. De troepen van Bossu dringen Rotterdam binnen, 9 April 1572.
3. Een vergadering van de Nationale Synode te Dordrecht, 1619.
4. Ter Walvischvaart.
5. Hollandsche Infanterie bij de bruggen over de Berezina, 1812.
6. De verovering van Tjakraengara op Lombok, 1894.

Verschenen de tweede serie:

7. Aan het Hof van Karel den Grooten.
8. Ter Kruisvaart.
9. Floris V door de Edelen omgebracht.
10. Belegging van een Kasteel. (Het Huis te Voorst, 1362).
11. De Prins trekt over de Maas, 1568.
12. De Prins van Oranje bij Quatre-Bras, 16 Juni 1815.

Verschenen de derde serie:

13. Een Hagepreek buiten Utrecht, Augustus 1566.
14. Op de reede van Bantam, 1598.
15. 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik belegerd, 1629.
16. Op den Dam, omstreeks 1665.
17. Tocht naar Chattam, 1667.
18. Aan de Hollandsche Waterlinie, 1672.

Ter perse de vierde serie:

19. Eerste Christen-prediking in ons land.
20. In een middeleeuwsch Klooster.
21. Luther op den Rijksdag te Worms, 1521.
22. Het Haagsche Voorhout in de 17de eeuw.
23. Krijgsraad vóór den Vierdaagschen zeeslag, 1666.
24. De aanhouding aan de Goëjanverwelleluis, 1787.

October 1911.

SCHOOLPLATEN GESCHIEDENIS

Charles Rochussen ² - begraven op de Algemene Begraafplaats Crooswijk in Rotterdam

Charles Rochussen (1814-1894) was dé autoriteit op het gebied van historie-schilderen in de negentiende eeuw. Er waren nogal wat onderwijzers die de schoolplaten maakten, maar Rochussen kreeg een schilderopleiding en maakte studiereizen. Hij stond op eenzame hoogte. In 1877 verschenen de 'Nederlandse Historieplaten' waarin Charles Rochussen een groot aandeel had. Hij maakte 13 van de 24 platen. Hij bleef ongehuwd en overleed op de leeftijd van 80 jaar. Rochussen ligt begraven op de Algemene Begraafplaats Crooswijk te Rotterdam in het verhoogde 'grafkelder-kwadraat' te midden van de stedelijke elite. In 2015 zag ik dat de letters op zijn steen waren gezwart (zie artikel 1), maar bij een later bezoek in de zomer was zijn naam bedekt met klimop. Naar de andere schilders van de serie heb ik niet gezocht.

Jacoba van Beieren op de valkenjacht

Gijsbertus Jan Sijthoff (1867-1949) maakte een platenserie 'Onze beschavingsgeschiedenis in beeld'. Ze verschenen vanaf 1880. Over deze schilder is weinig bekend maar bij de RKD, het Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, kon ik gelukkig een portret van hem kopen. Sijthoff had gestudeerd aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag maar verhuisde minstens een keer of tien o.a. naar Antwerpen, Brugge en tenslotte naar Laren (NH). Hij maakte portretten, landschappen en stadsgezichten. Sijthoff lag begraven op het St. Janskerkhof te Laren, maar inmiddels is het graf geruimd en sinds 1997 ligt er iemand anders op zijn plekje.

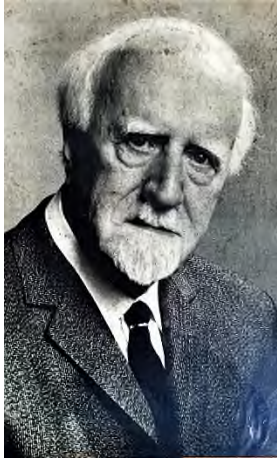
Teraardebestelling G. J. Sythoff

LAREN. — Een kleine groep vrienden volgde hedenochtend op de Algemene Begraafplaats bij het St. Janskerkhof de baar waarop de op 82-jarige leeftijd overleden kunstschilder G. J. Sijthoff ten grave gedragen werd.

Bij de teraardebestelling waren enige bestuurders van de Vereniging van Beeldende kunstenaars Laren-Blaricum, alsmede enige andere kunstbroeders aanwezig. Aan de groeve sprak Jac. Eriks, de voorzitter van „Laren-Blaricum“, die in herinnering bracht, dat de overledene een van de medeoprichters van de vereniging was.

Woonkamer rijk koopman 17^e eeuw -Gijsbertus Jan Sijthoff ³- Eene zitting van de Tweede Kamer

Johan Herman Isings (1884 - 1977) was bevriend met Jetses, die hem bij Uitgeverij Wolters introduceerde. Isings is bekend geworden door zijn historische aquarellen en tekeningen waaronder 44 schoolplaten. Daarnaast heeft hij ook enkele honderden boeken geïllustreerd, schoolboeken, kinderboeken, romans en kinderbijbels. De ouderen onder ons zijn groot geworden met zijn 'Schoolplaten bij de Vaderlands(ch)e Geschiedenis' die vanaf 1911 verschenen, maar er wordt vaak vergeten dat er acht andere schilders aan de serie meewerkten. De reeks bestaat uit 65 platen en is bij verzamelaars erg geliefd.

Isings begraven op de Alg. Begraafplaats in Soest

Isings is 93 jaar geworden. Hij had een zwak hart en aan het eind van zijn leven kreeg hij enkele tia's. Toch kwam zijn einde nog plotseling. Hij zakte 's morgens vroeg naast zijn bed in elkaar en overleed waarschijnlijk aan een beroerte.

Isings werd bij zijn vrouw begraven op de Algemene Begraafplaats in Soest en nog maar kort geleden is de grafbedekking, die achter een forse struik was verstopt, verwijderd. Ik schreef erover in artikel 1.

Een buitenplaats aan de Vecht ± 1740

Gerardus Johannes Bartholomeus van Hove ⁶ - begraven op de Oosterbegraafplaats in Enschede ⁷

Gerardus Johannes Bartholomeus van Hove (1877-1936) maakte vijf schoolplaten in deze serie. Gerard kwam uit een kunstenaarsfamilie en studeerde aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag. Hij specialiseerde zich in portretten en kerkelijke kunst, maar ook de historie was hem niet vreemd.

Van Hove overleed op 59-jarige leeftijd en werd begraven op de Oosterbegraafplaats in Enschede, waar zijn graf nog steeds te bezoeken is. Ik heb niet naar de zeven overige schilders gezocht.

De troepen van Bossu dringen Rotterdam binnen

SCHOOLPLATEN NATUURKENNIS

Ik herinner me ook nog goed de prachtige natuurplaten van **Marinus Adrianus Koekkoek** (1873-1944). Hij maakte twee series van 12 platen, 'Dieren in ons land' en 'Dieren buiten ons land'. Koekkoek kwam uit een generaties lange familie van schilders, waarvan Barend Koekkoek met zijn Romantische Landschappen de bekendste is. Marinus schilderde vooral dieren. Hij was wetenschappelijk tekenaar bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden, waar hij ruim 400 illustraties maakte voor 'De Vogels van Nederland'. Ook als vrij kunstenaar beperkte hij zich meestal tot vogels en pluimvee. Hij overleed in 1944 en op Begraafplaats Zorgvlied in Amsterdam-Zuid was zijn graf te vinden. Het is in 1985 geruimd.

Marinus Adrianus Koekkoek ⁸ : schoolplaat 'Naardermeer'

SCHOOLPLATEN AARDRIJKSKUNDE

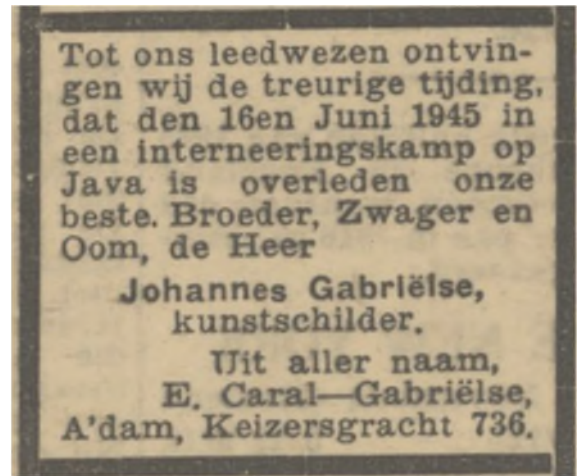

Bernardus Bueninck ⁹

graf op de Noorderbegraafplaats in Groningen ¹⁰

schoolplaat 'Een gezicht in Ommelandenwijk'

Het was Pieter Roelf Bos, bekend van de Bosatlas, die rond 1880 aardrijkskundige schoolplaten in ons land introduceerde als *Schoolplaten voor het Aanschouwelijk Onderwijs*. J.B. Wolters Uitgeversmaatschappij gaf twee series schoolplaten uit voor dit schoolvak. Na 1900 kwam concurrent Noordhoff met een eigen serie. **Bernardus Bueninck** (1864-1933) staat genoteerd met maar liefst 44 platen. Hij maakte ze in het eerste kwart van de twintigste eeuw en hij tekende zijn onderwerpen vaak vanuit een onverwachte hoek. Zijn tekenopleiding kreeg hij waarschijnlijk in Rotterdam. Hij werd tekenleraar aan de Burgeravondschool in Groningen en de gemeentelijke HBS. Hij woonde achtereenvolgens in Vorden, Zutphen en Groningen. Hij schilderde vooral landschappen en havengezichten en was illustrator van enkele schoolboekjes. Hij rust op de Groninger Noorderbegraafplaats en zijn graf is er nog steeds.

Johan Gabriëlse ¹¹ - begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang - Java ¹²⁺¹³

Johan Gabriëlse (1881-1945) studeerde aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam, maar na een koninklijke subsidie kon hij zich verder ontwikkelen in Parijs, Londen en Italië. Hij illustreerde schoolboekjes en maakte olieverfschilderijen. Hij nam begin dertiger jaren 8 aardrijkskundige platen voor zijn rekening, die hij ook met olieverf schilderde. Hij is vooral bekend geworden door zijn schoolplaten over het koloniale Nederlands-Indië en vanwege die kunstwerken interneerden de Japanners hem op Java, waar hij in 1945 overleed aan uitputting. Hij werd begraven op het Nederlands ereveld Kalibanteng te Semarang. Als oorlogsslachtoffer zal zijn graf nooit geruimd worden.

De Veenkolonie Oudepekela

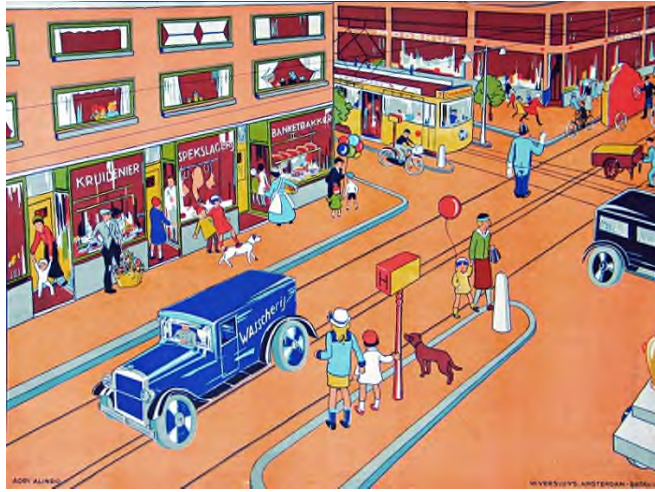

Riekele Prins ¹⁴ - begraven op de Openbare Begraafplaats Bedum ¹⁵

Scheepswerf Nieuwe Maas bij Rotterdam

De laatste zeven aardrijkskundige platen bij Wolters werden tussen 1949 en 1954 geschilderd door **Riekele Prins** (1905-1954). Hij begon zijn schilderscarrière als autodidact maar volgde later toch een tekencursus. Hij muntte uit in het etsen van het Groninger landschap en in 1952 kreeg hij de Culturele Prijs van de stad Groningen. Inmiddels had hij zich aangesloten bij kunstenaarsvereniging 'De Ploeg'. Prins rookte twee pakjes sigaretten per dag en dat werd hem noodlottig. Hij overleed op de leeftijd van pas 49 jaar aan longkanker en zijn graf is nog steeds in Bedum te vinden. Een groep bewonderaars houdt een mooie, heel uitgebreide, website in stand om de kunstenaar te gedenken.

Schoolplaat 'in de stad'

Adri Alindo

urn met haar as

Ik wil eindigen met **Adri Alindo** (1905-2001), omdat zij een zus was van mijn oma. Ik heb in 2018 een inventarisatie van haar werk gemaakt en het is een boek geworden van 400 bladzijden. Zij illustreerde tijdschriften en zo'n 250 kinderboeken. In 1931 maakte zij een aantal omgevingsplaten bij de onderwijsuitgave 'Eigen Taal'. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog verhuisden Adri en haar man naar Oostenrijk, maar het werk voor Uitgeverij Meinema in Delft ging gewoon door tot aan haar pensioen in 1970. In 2001 overleed zij in haar woning in Wenen. Zij werd gecremeerd en haar urn heeft bijna 20 jaar bij mijn broer in de tuin gestaan, in een passend monumentje. Inmiddels is haar as verstrooid.

Deinum Schoolplaten Museum ¹⁶

Na de Tweede Wereldoorlog nam de belangstelling voor schoolplaten af. Dia's namen hun plaats in en later de schooltelevisie. De platen verdwenen in de magazijnen van de scholen om vanaf de jaren tachtig de weg te vinden naar verzamelaars. De grootste tentoongestelde verzameling is te vinden in het Schoolplatenmuseum in Deinum, Friesland. Indrukwekkend veel.

EPILOOG

Ik wilde graag weten of er criteria zijn vastgesteld voor het ruimen van graven en het antwoord is bekend. Het is net zoals ik al dacht in het eerste artikel: ruimen of behouden hangt af van de belangstelling van de beheerder of de eigenaar (gemeente/kerk), niet van het feit dat er een BN-er is begraven. Er wordt vaak willekeurig bewaard en voor de onderwijzer/schrijver Theo Thijssen is toen maar een heel nieuw monument gemaakt op de Nieuwe Ooster door Jan Wolkers,

terwijl zijn resten al lang geleden zijn verdwenen.

Als een gemeente of kerk al criteria heeft, dan zijn het eigen regels. Ik heb me in deze reeks niet bezig gehouden met esthetisch mooie graven. Die zijn het vaak ook waard om beschermd te worden en daarvoor heb je nog andere mogelijkheden, zoals adoptie/hergebruik. Ik heb me beperkt tot graven van bekende personen, specifiek schoolplaat-schilders.

Amsterdam - De Nieuwe Ooster
Theo Thijssen ¹⁷

Den Haag - Sint Petrus Banden
Peek & Cloppenburg

Problemen

Niet elke eigenaar is genegen moeite te doen om graven te bewaren. Sterker nog, ik ken gemeentebambtenaren die zo spoedig mogelijk tot ruiming overgaan. Maar het is niet alleen het gebrek aan interesse. Ook onwetendheid en vooral de financiën spelen een grote rol, een begraafplaats heeft vaak geen prioriteit. 'We geven ons geld liever uit aan de levenden dan aan de doden'.

In gemeenten ontstaan soms moeilijkheden als graven onder twee secties vallen, b.v. onder de afdeling begraven en de afdeling cultureel erfgoed. Ook na een personeelsswissel zie je soms verschil van mening ontstaan. En ik ken beheerders en gemeentebambtenaren met een grote funeraire interesse, die door anderen worden tegengewerkt.

Utrecht - Soestbergen
Robert van Genechten

Valkenburg - Begraafplaats Cauberg
Willy Hagenbeck

Oosterbeek - Begr. Zuid
Hans G. Kresse

Mogelijke oplossingen

Maar als een eigenaar graven wél wil behouden, welke maatregelen zou hij kunnen nemen?

Allereerst: er moet kennis aanwezig zijn van de geschiedenis om te voorkomen dat een belangrijk graf verdwijnt. Het zou goed zijn dat bij een graf van een BN-er op de digitale grafkaart genoteerd wordt wat het belang is van de persoon zodat de importantie voor iedereen duidelijk is. Het moet niet zo zijn dat verwaarlozing of het ontbreken van een rechthebbende ervoor zorgt dat het graf wordt geruimd. Ik ken begraafplaatsen waar bij het graf van een BN-er een bordje met informatie is geplaatst en nog mooier zou het zijn als graven tot gemeentelijk monument kunnen worden verklaard.

Er zijn ook begraafplaatsen met een werkgroep die jaarlijks bekijkt welke graven bewaard moeten blijven. Zij kijken zowel historisch als esthetisch en door op deze wijze samen te werken is de kans kleiner dat een bijzonder graf wordt ge-

ruimd. Soms wordt samen gewerkt met een historische vereniging, een heemkundekring of is er een club 'Vrienden van de Begraafplaats'. Zij kunnen bovendien de zorg voor de historische graven op zich nemen, eventueel in overleg met de gemeente. Er zijn in ons land voorbeelden genoeg te vinden van dit soort vrijwilligerswerk, dat vaak voortkomt uit een particulier initiatief. Zodra er sprake is van een stichting kan er subsidie worden aangevraagd (bij gemeente, provincie of een fonds) voor het onderhoud van dergelijke grafmonumenten.

Graven waarvan de rechten zijn verlopen kunnen eventueel op een andere plaats in een 'museum-rijtje' worden opgesteld, zodat ze bewaard blijven voor het nageslacht. Ook daarvan zijn in ons land al heel wat plekken aan te wijzen. De geschiedenis, lokaal en nationaal, vind je immers ook op de begraafplaats.

(met dank aan Annie van 't Zand)

bronnen:

Jacqueline Burgers: *Helden aan de wand*
Jacqueline Burgers: *Brood op de leesplank*
D.P. Snoep e.a.: *De geschiedenis gekleurd*
Henk Donkers: *Verdwenen Nederland*
Jan A. Niemeijer: *J.H. Isings*

fotoverantwoording:

- Foto's zonder bronvermelding: Ad de la Mar
- Alle schoolplaten: Wolters Groningen / public domain
- ¹ CC Wolters Groningen
- ² public domain
- ³ RKD (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie)
- ⁴ public domain
- ⁵ online-begraafplaatsen.nl
- ⁶ RKD (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie)
- ⁷ online-begraafplaatsen.nl
- ⁸ public domain
- ⁹ CC J. Reppel
- ¹⁰ online-begraafplaatsen.nl
- ¹¹ CC C. Bruins
- ¹² Oorlogsgravenstichting
- ¹³ Alg. Handelsblad 6.10.1945
- ¹⁴ online-begraafplaatsen.nl
- ¹⁵ riekeleprins.nl
- ¹⁶ schoolplatendeinum.nl
- ¹⁷ Atelier Terre aarde